

ION SOARE

TOPONIMIE ȘI ISTORIE ÎN JUDEȚUL VILCEA

Importanța studierii toponimiei pentru cunoașterea istoriei se verifică, poate în mai mare măsură decât în alte zone ale țării, și în cazul județului nostru. Multe toponime de aici — Comanca, Tătărani, Sușani-Sîrbi, Valea

Schiaului, etc. — duc cu gândul, prin simpla lor rezonanță, la numele etnice ale unor neamuri cu care poporul nostru a avut relații diverse în lunga și zbuciumată sa istorie. Vasile Bogrea crede a găsi în toponimia noastră chiar urme ale trecerii perșilor: *Valea Persului*¹. Explicația este reluată, cu reticențe, și de Iorgu Iordan². Așa cum constată, însă, Emil Petrovici, „De obicei s-a exagerat... valoarea toponimelor ca documente istorice”³. Cunoscutul slavist Ion Pătruș, analizând rolul sufixelor în formarea antroponimelor și toponimelor, restabilește adevărul științific într-o serie de cazuri, printre care *Persu* și *Perșani*, formate de la un radical slav *per-*, la care s-a adăugat sufixul *-s*, respectiv *-ș*.⁴ „Explicarea unui nume de loc — arată Emil Petrovici — trebuie să țină seama de datele istorice referitoare la regiunea unde se găsește locul respectiv, precum și la însăși localitatea al cărei nume trebuie explicat”⁵. Vom insista în continuare mai pe larg asupra unor toponime cu etimologii controversate, sau mai puțin analizate :

BUCUREȘTI. Considerăm că fosta denumire a satului Marcea din comuna Ionești merită o analiză mai atentă. „Fostele sate cu acest nume — spune Iorgu Iordan — n-au dispărut, ci numai și-au schimbat numele, ...de teama unei neînțelegeri” (în momentul cînd acela al primului oraș românesc a început să devină cunoscut pretutindeni)⁶. Ca etimon al toponimului cercetătorii au stabilit antroponimul *Bucur*, cuvînt considerat de origine traco-dacică, dovadă albanezul *Bukur* (*Bukurë*) cu în-

1. V. Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, Cluj, 1971, p. 86.

2. Vezi I. Iordan, *Toponimie românească*, București, 1963, p. 280.

3. E. Petrovici, *Istoria poporului român oglindită în toponimie*, în, „*Studii de dialectologie și toponimie*”, București, 1970, p. 241.

4. Ion Pătruș, *Onomastica românească*, București, 1980, p. 57 și urm.

5. E. Petrovici, *op. cit.*, p. 241.

6. I. Iordan, *op. cit.*, p. 164.

teles asemănător.⁷ „Satele s-au numit adesea cu numele fondatorului, urmat de sufixul *-ești*⁸ — constată, simplu și adevărat, academicianul Al. Graur. Este cert că Bucureștiul de Vilcea, așezat pe riul Luncavăț, a existat înaltea vltorei capitale a țării, dovadă și atestarea sa documentară relativ timpurie — 1392, ianuarie ⁸⁰, față de aceea a capitalei țării, care apare documentar abia în 1459, septembrie 20¹⁰. Poate un păstor din același neam al lui Bucur, în cadrul păstoritului și al corolarului său de mai tirziu — transhumanța — a întemeiat așezarea de pe Luncavăț, care a fost numită după fondatorul său. Cauza principală a dispariției toponimului București din județul Vilcea este, desigur, în primul rând, dezvoltarea economică impetuoasă a capitalei țării.

GLAVILE. Este unul din toponimele asupra cărora atenția cercetătorilor nu s-a oprit. Forma de plural și articolul *-le* ar duce cu gândul la un singular refăcut *-glavă*, apelativ întâlnit în zonă, cu sensul de „cap, căpățină“, dar și de „deal rotund“, formă de relief existentă în partea locului. Documentele istorice provenind din localitate conduc, însă, la o altă etimologie și anume la patronimicul *Glăvu*, întâlnit în mai multe documente din secolul al XIX-lea¹¹. De la pluralul numelui satul s-a numit *Glăvi*, așa cum apare, spre exemplu, în documentul din 29 octombrie 1826¹². Crezându-se, probabil, că este vorba de un plural de la *-glavă*, toponimului i s-a adăugat articolul hotărât *-le*. Totuși, și în zilele noastre se mai aude rostindu-se forma nearticulată, *Glăvi*, ceea ce vine să întărească încăodată etimologia propusă.

OLT. Radicalul denumirii cunoscutului riu a suscitat numeroase discuții. Tomaschek¹³ și Roesler¹⁴ îl cred dacic sau tracic. Hasdeu¹⁵ îl consideră provenind din limba sciților agatirși, unde avea forma *alt*, care însemna „aur“. Ca argument aduce existența la popoarele turanice a cuvântului *altyn* (*altun*), cu același înțeles. C. Diclescu socotește cuvântul de origine germanică, metatezat din *Lot*¹⁶. H. Krahe presupune că originea cuvântului este ilirică¹⁷. „Ne-am putea gândi — spune N. Drăganu — și la un latin *Alutus* (<alluo> = spăi)... Grafiile atestate, însă, se opun acestei explicații¹⁸. Indiferent care ar fi originea sa, important este modul cum ne-a parvenit cuvântul. Rezolvarea acestei probleme este îngreunată de faptul că în documentele maghiare toponimul apare cu două grafii: *Alt*, în cele scrise pînă în 1233 și *Oith* — în documentele ulterioare acestui an. N. Drăganu consideră, pe bună dreptate, că la venirea lor în Transilvania ungurii au auzit forma *Alt* de la români, „deoarece

7. Vezi, O. Densușianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, București, 1898, p. 6—12.

8. Al. Graur, *Nume de locuri*, București, 1972, p. 70.

9. Vezi, *D.R.H.*, B, I, p. 42—43, nr. 17.

10. *Ibidem*, p. 203—204, nr. 118.

11. De ulifel, un nume aproape identic, *Glăvu*, este atestat în Tara Românească încă din anul 1538. Vezi, în acest sens, *D.R.H.*, B, IV, p. 87, nr. 68.

12. *D.R.H.*, B, XXI, p. 284, nr. 151.

13. W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, II, p. 95 și urm.

14. R. Roesler, *Romanische Studien*, Leipzig, 1871, p. 325.

15. B. P. Hasdeu, *Istoria critică*, ed. a II-a, p. 233—265.

16. C. Diclescu, *Die Gepiden*, I, p. 80—81.

17. H. Krahe, *Die alten geographischen Namen*, p. 13, 63 și 113—114.

18. N. Drăganu, *Românii în vascurile IX—XIV*, pe baza toponimiei și a onomasticii, București, 1933, p. 349.

slavi nu se mai pomenesc în documentele citate, căci nu mai existau în acest timp, românizându-se, iar pecenegii erau pe cale să se românizeze¹⁹. Totuși, N. Drăgan nu explică pronunția cu *o-*. Din spusele sale rezultă în mod indirect că pronunția *Olt* ar fi o contaminare din maghiară, ceea ce n-ar fi exclus.

Ne alăturăm părerii cercetătorilor care cred că toponimul *Olt* este de origine traco-dacică. Considerăm că radicalul inițial, neatestat, putea să fie *Alut-*, care a dat formele atestate, *Αλουτας* — în grecește și *Alutus* — în latinește. Sub influența maghiară accentul s-a deplasat pe *a*, iar *u* aton a putut să cadă. În primele documente emise de unguri a fost posibilă, deci, redarea toponimului sub forma *Alt*. În perioada următoare cuvântul a fost supus unei a doua influențe de pronunție, prin închiderea lui *a* inițial în *o*. Românii au preluat pronunția, poate și sub alte influențe, tot ei fiind cei care au impus forma *Olt*, redată grafic ca atare în documentele mai tirzii.

OTETELIȘ. Este unul din toponimele neexplicate satisfăcător, deși încercări au existat și există. N. A. Constantinescu consideră că provine de la prepoziția slavă *ot-* + *telis*²⁰. Nu explică, însă, mai departe, ce înseamnă cuvântul *telis*. Logic, ar trebui să fie o localitate, dar dicționarele geografice nu pomenesc un asemenea toponim. E drept, există în zonă o vale numită *Valea Telesului*²¹, dar transformarea lui *Teles*, cu accentul pe primul *e*, în *Teliș*, cu accentul pe *i* nu poate fi explicată fonetic. Ion Folescu, în „Monografia comunei Bălcești”, pe care am consultat-o în manuscris, ne-a informat că a propus, printre altele, proveniența toponimului de la antroponimele *Oto Deliș*, un neamț care ar fi trăit cândva prin acele locuri. Nu precizează, însă, sursa informației sale.

Toponimul ar putea proveni de la cuvântul regional „oștetelit”, care în unele părți ale județului numește obiceiul tinerilor la lăsatul secului de păresimi, de a aprinde focuri pe dealuri, dându-le drumul la vale, în timp ce fac strigări satirice la adresa celor din sat. În alte comune obiceiul se numește „roata”. În unele sate din Argeș i se spune „oștețelea”²². Oarecum asemănător cu sufixul *-it* este sufixul *-iș*, care în plus poate să arate și locul unde se petrece o acțiune. Este posibilă, astfel, forma „oșteteliș” (cf. vechiul slav. „stititi” a apărea), care, prin dispariția lui *-ș* a dat „oteteliș”.

PISCUL PIETRII. În această asociere de cuvinte denumirea satului din comuna Budești este singulară. Deși pare corectă, la o cercetare mai atentă imbinarea apare mai puțin logică. Ar fi fost mai normal — *Piatra Piscului*. Mai înainte satul s-a numit *Piscupie*²³ (pronunția populară a cuvântului Episcopie). Cu grafia *Piscupia*, toponimul este analizat și de Iorgu Iordan, deși nu se referă la satul din județul Vilcea, ci la un altul, din județul Prahova: „Locurile numite astfel au fost proprietatea instituțiilor al căror

19. *Ibidem*.

20. N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic al limbii române*, București, 1963, p. 450.

21. Vezi, C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Vilcea*, București, 1893, p. 436.

22. Vezi, D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*, București, 1967, p. 191.

23. De fapt, denumirea inițială a fost Flămînda, după un schit devenit metoh al Episcopiei, împreună cu moșia din jur pe care s-a dezvoltat satul.

nume îl poartă²⁴. Considerându-se că denumirea *Piscupie* nu mai corespunde noilor realități, în timpul ultimei reîmpărțiri administrative toponimul a fost modificat, spunându-i-se *Piscu-Pietrii*, mizindu-se, desigur și pe păstrarea cuvintului în ligament. Sintem de părere că odată cu această schimbare au dispărut și urmele unor realități istorico-sociale păstrate de vechiul toponim. O soartă asemănătoare au avut-o și alte toponime din județ : *Piscopopia* (din Gușoeni), *Omoricea* (*Omircea*), *Prădători*, *Romanești*, etc.²⁵

TITIRECI. Toponimul provine, evident, dintr-un antroponim, dovadă fiind forma în care apare atestat documentar prima oară — *Titiricești* — adică „cei din neamul lui Titireci”²⁶. Problema care se pune este aceea a provenienței antroponimului. N. A. Constantinescu îl derivă de la *Titir* — vechi nume grec, la care s-a adăugat sufixul *-eci*²⁷. Mai posibilă ni se pare explicarea lui prin numele etnic *tătar* + sufixul *-eci*. Vocalele *ă* și *a* în poziție ne accentuată au putut suferi modificări succesive : *Tătareci* < *Tătareci*, < *Tetereci* < *Titereci* < *Titireci*, ca urmare a acțiunii legilor asimilației și disimilației. În sprijinul acestei idei vin atestările tirzii ale unor forme cu *e*, mai aproape de forma inițială. Astfel, într-un document din 2 aprilie 1676 un Mihai Titiriceanu semnează — Mihail din *Tetereci*²⁸. În sprijinul acestei etimologii vine și tradiția locală, care se sprijină, la rândul ei, pe unele urme arheologice : „Numele satului *Titireci* — spune Dumitru Păunescu — ar veni de la un tirgușor tătarec sic ! ale cărui ruine se mai păstrează în punctul numit „*Richiț*” de pe raza actualului sat²⁹. Ca și alte toponime în care apare radicalul *Tătar-* (*Tatar-*, *Tătăr-*), numele satului *Titireci* poate fi pus în legătură cu invaziile tătarești care au avut loc pe teritoriul țării noastre, inclusiv în zona Vilcei.

Lista toponimelor care vibrează de rezonanța istoriei acestui județ este, desigur, mult mai mare, dar studiul de față nu și-a propus o analiză exhaustivă a subiectului. Considerăm că modesta noastră lucrare va constitui un nou imbold pentru lingviști, istorici și alți cercetători, de a se apleca mai mult asupra studierii acestei fascinante științe care este toponimia.

TOPONYMIE ET HISTOIRE DANS LE DISTRICT VILCEA

RÉSUMÉ

L'objet principal de l'ouvrage est constitué par quelques toponymes du district Vilcea, qui projettent de la lumière sur l'histoire de cette région. Concrètement, l'auteur traite les toponymes suivants : *București*, *Glăville*, *Olt*, *Oteteliș*, *Piscu-Pietrii* et *Titireci*. À partir de l'idée sur l'importance de la toponymie pour l'étude de l'histoire, l'auteur se prononce, en même temps, contre les exagérations au sujet du rôle des toponymes. Généralement, il discute quelques-unes d'étymologies controversées, en proposant, à leur place, les autres nouvelles, ou en soutenant, avec des preuves originales, les plus admissibles étymologies des autres toponymes.

24. I. Iordan, *op. cit.*, p. 236.

25. Informație primită de la istoricul Petre Bordașu.

26. Vezi, *D.R.H.*, B. I, p. 433—437, nr. 268.

27. N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 367.

28. *Arh. Stat. Vilcea, Ms. 102, f. 456—457.*

29. Dumitru Păunescu, *Bunești*, București, 1978, p. 440—441.